

ר' יהושע וייסינגר

לע"נ סבי היקר
שחינכני על ברכי התורה והציונות
מנחם מנדל בן יצחק ז"ל
שבימים אלו מלאו לי לפטירתו

בגדרי "על מנת" במלאכת שבת / עג:

תוכן:

הקדמה

- א. ג' הגדרות לעל מנת
- ב. מקורות להגדרות על מנת
 1. ההבנה הפשוטה – תוספתא
 2. שיטת רש"י
 - א. תירוץ השפת אמת
 - ב. הסבר האחיעזר
 3. שיטת תוספות
 - א. שיטת הביאור הלכה
 - ב. שיטת הגר"א
 4. שיטת הרמב"ם
 - א. פשט דברי הרמב"ם
 - ב. שיטת הכסף משנה
- ג. ביאור השיטות לפי הסוגיא בדף צג
- ד. סיכום

הקדמה

כל מעשה ואיסור שבת חייב לעמוד בקריטריונים מסוימים על מנת לחייב את מי שעובר ועושהו בשבת. ישנם כמה קריטריונים, נעמוד על אחד מהם - "על מנת", היינו שכל מעשה חייב שיהיה פעולה עם תכלית – שיוביל למטרה מסויימת, ונחלקו ראשונים בהבנתו, ננסה לעמוד על השיטות השונות בעניין ולהסבירם:

א. ג' הגדרות לעל מנת

1. חייבים על מעשה האיסור, והצורך ב"על מנת" נועד למנוע שמעשיו יוגדרו כקלקול.
2. חייבים על מעשה תיקון מצד עצמו המוביל לתוצאה, והתוצאה מגדירה את המעשה, ובלי תוצאה אין מעשה איסור.
3. חייבים על התוצאה, והמעשה הוא כתנאי לחיוב, החיוב עצמו הוא על התוצאה.

ב. מקורות להגדרות על מנת

1. ההבנה הפשוטה - תוספתא

מקורות לסברות אלו מצאנו בדברי הראשונים, ונבארם אחד לאחד. מקור פשוט וראשוני ביותר אנו מוצאים בתוספתא (יב, ז):

"הכותב אות אחת גדולה אף על פי שיש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות פטור המוחק אות אחת גדולה אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב אמר רבי מנחם בר' יוסי זה חומר במוחק [שאינ בכותב ובכותב שאין במוחק חומר בכותב ממוחק] הכותב לקלקל חייב והמוחק לקלקל פטור נפלה דיו ע"ג ספר ומחקה שעוה ע"ג פנקס ומחקו אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב והמוחק לקלקל פטור אין לך שחייב אלא המוחק על מנת לכתוב והמוחק [ע"מ] לתקן כל שהוא הרי זה חייב". מכאן רואים שהחייב הוא על המעשה, העיקר שלא יהיה בדרך השחתה, וכך גם מבינים בפשטות דברי הרמב"ם (שבת י, טו):

"הסותר כל שהוא, חייב: והוא, שישתור על מנת לבנות; אבל אם סתר דרך השחתה, פטור. הסותר אוהל קבוע, או שפירק עץ תקוע--הרי זה תולדת סותר, וחייב: והוא, שיתכוון לתקן". כלומר שסותר על מנת לבנות חייב, אך אם סותר בדרך השחתה פטור. כך מסביר הפמ"ג דכל דבר שאין בו קלקול חייב. (וע"ע ביה"ל ש"מ, סעי' ג', ד"ה המוחק). הבנה זו היא הפשוטה מבין ההבנות, את ההבנות האחרות ננסה לבאר ולהוכיח.

2. שיטת רש"י

רש"י (עג. ד"ה 'ע"מ לתפור') כותב וז"ל:

"פעמים שהנקב עגול ואינו יכול לתפור יפה אלא אם כן קורעו כדמפרש בגמרא אבל קורע שלא לתפור לא הווי במשכן".

משמע ממנו שכל החייב הוא רק מלאכה שהייתה במשכן ואילו על מלאכות שלא היו במשכן כלל אין חיוב, הם אינם מוגדרים כמלאכות, באומרו: "אבל קורע שלא ע"מ לתפור לא הווי במשכן" דברים אילו אפשר לדייק מדברי רש"י שמדגיש את ענין המשכן, ולא כתב "אבל קורע שלא ע"מ לתפור שהווי קורע לקלקל" וכד'. רואים שאם זה היה במשכן, לא אכפת לו שאולי הוא מקלקל וחייב, ולולא היה במשכן זה לא מוגדר כמלאכה. ואף בראשית דברי רש"י שמסביר מה זה קורע ע"מ לתפור באומרו שצריך שיוביל לתוצאה מסויימת, זהו המגדיר את המעשה. נראה יותר מרש"י כאן כדרך השנייה שהזכרנו לעיל- שחייבים על מעשה תיקון המוביל לתוצאה ולא על כל מעשה שאינו מקלקל, וקורע שלא ע"מ לתפור הוא מעשה אחר, שלא היה במשכן ועל זה לא חייבים, מעשה תיקון מוגר רק מה שהיה במשכן.

ואף אם הייתי רוצה לומר שרש"י יסבור כהסבר השלישי, הוא היה צריך לומר שזה כלל לא מלאכה, ולא שזה לא היה במשכן. וכך אכן מסבירים האחרונים פשוט בדברי רש"י.

אך צ"ע שהרי רש"י לא: (ד"ה "לעולם כר' יהודה") כתב אחרת, באומרו:

"היינו טעמא דפטור קסבר דסותר ע"מ לבנות במקומו הווי סותר, כל מקלקל דשבת הוי פטור, דלאו היינו מלאכת מחשבת וסותר דתנן באבות מלאכות דמחייב סותר ע"מ לבנות הוא ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו והשתא לאו קלקול הוא ור' יהודה סבר... וכן קורע דומיא דסותר ולהכי תנן הקורע ע"מ לתפור וכן מוחק תנן ע"מ לכתוב דכולם סותר נינהו..."

משמע שכל הבעיה, האיסור- הוא רק שלא יקלקל במלאכתו, באומרו: "כל מקלקל דשבת הוי פטור, דלאו היינו מלאכת מחשבת". לפי זה נראה שרש"י הבין כדרך הראשונה לעיל, שעיקר המלאכה המחייבת בשבת היא מלאכה שלא תהיה ע"מ לקלקל, אך מאידך משמע מרש"י בדף עג. שהגדרת מלאכה המחייבת היא מלאכה המובילה לתוצאה. ולכאוי נראה כסתירה בדברי רש"י.

א. תירוץ השפת אמת

השפת אמת (דף עג): מתרץ סתירה זו באומרו שיש לחלק בין מניית המשנה את האבות שהיו במשכן ליתר המסכת, שבמשנה נמנו האבות והוגדו איסורם, ולכן כתב ע"מ לתפור וזה הווי אב, וכל השאר זה תולדה.

ומאידך בדף לא: רש"י כתב סיבות לפטור, מה שאין כן במשנה שלא כתב סיבות לפטור רק הגדיר מהו האב עפ"י מה שהיה במשכן. ולכן כתב ע"מ לתפור – להביא ליצירה הזו, חייב כי זהו **האב**, אך גם שלא ע"מ לתפור יתחייב משום תולדה, אך זה לא נמנה שם כי זה לא היה במשכן. אבל הפטור הוא משום מקלקל כפי שכתב בדף לא: וממילא רש"י מתאים לשיטה הראשונה, וזהו עיקר שיטת רש"י בהגדרת מלאכת מחשבת.

ב. הסבר האחיזור

האחיזור (ב, ה, ז) מנסה ליישב את קושיית הגרע"א מדף קה: ואת הסתירה ברש"י בדף עג. ולא:, בכך שהוא מדמה בין פטור מלאכה שאין צריך לגופה ומקלקל, ששניהם באים מאותו לימוד שהרי במשכן הייתה תכלית אחת, וממילא אם אין את התכלית שהיה במשכן אז זה לא מוגדר כמלאכה ופטור. חיבור זה שבין מלאכה שאין צריך לגופה למקלקל, יש להוכיח **מהריב"ש** (מובא במג"א לגבי גוזז) שכותב שחייב גם במלאכה שא"צ לגופה מפני שכך היה במשכן, גזיזה גם לא לגוף הדבר הגוזז. רואים מפה שמצמידים את משאצ"ג למה שהיה במשכן, ואם לא היה במשכן פטור. אבל אם היה במשכן מלאכה שאין צריך לגופה כגוזז חייב ג"כ. מזה רואים שמלאה שא"צ לגופה זה לא משהו עצמאי אלא צמוד לתכלית המשכן, וזהו לר"ש. אך לרבי יהודה מלאכה שא"צ לגופה לא מדומה למעשה המשכן מכיוון שבכל מקרה חייב עליה, ולא אכפת מהתכלית שהיה במשכן. וממילא וצא מריב"ש זה, שגם במשאצ"ג יתחייב אם זה היה במשכן לר"ש, וזה לא דין עצמאי. וממילא יוצא, דמי שפוטר פה הוא יחויב, וגם מי שמחייב מלאכה שא"צ לגופה אז גם פה יחייב, ולא אכפת ליה הצורך שהיה במשכן, ויקשה לו למה פוטרים במקלקל, אלא בוודאי שיש חיסרון מחשבת – של מלאכת מחשבת.

בסוגיית בדף עג. אנו פוסקים כר"ש שמלאכה שא"צ לגופה פטור ולכן ע"מ לחייב צריך תכלית כבמשכן, בסוגיית בדף לא: פוסקים כר' יהודה שמלאכה שאצ"ג חייב, ולכן א"א להסביר שפטור כי אינו דומה לתכלית המשכן כי הרי מודה במלאכה שאצ"ג חייב גם בלי תכלית דומה למשכן ולכן צריך סברת חיסרון מחשבת ופטור וזהו הדין של מקלקל ולכן פטור על זה¹.

סיכום שיטת רש"י

נראה שאפשר להסביר את רש"י בשני כיוונים, השפ"א ועוד אחרונים, שרש"י הולך בכיוון הראשון, העיקר למנוע את הקלקול. אך ניתן להבין הרש"י גם ככיון השני, שהעיקר הוא המעשה שמוביל

¹ צ"ע למה רש"י מציין למלאשצ"ג הרי בפשט הסוגיא חייב, משמע שאין בעיית מקלקל אך עדין יש בעיית מלאשצ"ג ולכן זה רק לר"י, ואם זה אותו הדין אז למה היה צריך להגיע למלאשצ"ג לר"ש הרי זה כבר טמון במקלקל, שזה לא התכלית שהיה במשכן לר"ש.

לתוצאה, כפי שהיה במשכן, כפשט הסברו בדף עג. ולתרץ את דבריו נשתמש באחיזתו, ועיין בהמשך נביא ראיות לצד הזה.

3. שיטת תוספות

הגמ' בשבת עג: כותבת:

"אמר רב כהנא הזומר וצריך לעצים חייב שתיים, אחת משום קוצר ואחת משום נוטע".

ונחלקו ראשונים בפירושה של הלכה זו. **התוספות רי"ד** (דף עג: ודף קכא:), כתב, שאין הלכה זו אלא לדעת רבי שמעון הסובר שבמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ולכן בשאינו צריך לעצים אינו חייב משום קוצר, מה שאין כן לדעת רבי יהודה.

ואולם **תוספות** שם בד"ה: 'וצריך לעצים' (ועוד ראשונים) סוברים, וז"ל התוס':

"דאפילו לרבי יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה בעיני צריך לעצים, **זלא מיקרי בעצים**

קוצר אלא בענין זה. מידי דהוה אקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב".

והשוו ענין זה לענין כבשין ושלקות שסחטן לגופן שמותר, משום שאין דרך דישה בכך.

ונחלקו האחרונים בהבנת דברי התוס':

הביאור הלכה (סוף סי' שמ) **והקרו אורה** (עג). ביאורו שתוס' התכוון לכיוון הראשון, שהכל שאלה של מקלקל, באומרו, "אחד כבשים ואחד שלקות שסחטן לגופן מותר למימיהן חייב חטאת ואמאי שרי לגופן... לפי שאין דרך דישה בכך", וממילא הווי כמקלקל, ומקלקל לא הווי מלאכה ולכן מותר אך מאידך משאצ"ג זו מלאכה אך נעשית בדרך שפטורים עליה. מקלקל פטור כי אין לו תועלת בעצם הקריעה היינו אין תוצאת תיקון, וממילא כאן כשאין צריך לעצים למרות שהוא מועיל לנטיעה אבל לגבי חיוב של מקלקל זה לא מספיק².

ומאידך **הגרע"א** (גיליון הש"ס) מסביר בתוס' אחרת, תוס' שואל הרי ר' יהודה מחייב אז למה מקלקל פטור, ועונים שכאן זה כלל לא מלאכה אם לא צריך לעצים, כמו הקורע ע"מ לתפור, שאם זה לא ע"מ לתפור זה לא הווי כלל מלאכה. ובשונה משני הכיוונים הראשונים שהמלאכה היא עצם הקריעה פה המלאכה היא בתוצאה, בתפירה בסוף. משמע מדבריו עיקר החיוב הוא על התוצאה וזה נקרא קוצר כשצריך לעצים, כדרך השלישית לעיל³.

הבית יוסף (סוף סי' שיי"ז) אומר שבמלאכת קורע צריך דווקא תיקון של תפירה ולא תיקון אחר, ועיי"ש דבריו, ומפה מוכח שזה ככיון השלישי.

הגרע"א (חידושים) מקשה עוד מסוגית הקורע בחמתו והקורע על מתו בדף קה, ב שמשמע שיש תיקון חיצוני למעשה הקריעה, למרות שמהות המעשה בעיקרו הווי קלקול. וממילא שואל על הבי"ש שכתב ככיוון השלישי, וכל דבר אחר לא חייב, מגמרא זו שרואים שכן חייב בהיכי תימצא אחר, ואף לכיוון השני אנו רואים שהתיקון יהיה בעצם הדבר, ויקשה מגמרא שם משמע שלכאוי התיקון הוא חיצוני למעשה, (וכך הקשה הע"ש).

² וע"ע בישועות דוד או"ח כ"ח.

³ ובגליון הקשה עוד על מה שפשוט היה לתוספות שהלכה זו מחוורת לדעת רבי שמעון הסובר שבמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור. לדבריו אף שאינו עושה עתה בשביל העצים הרי זו מלאכה הצריכה לגופה, שהרי פשיטא דניחא ליה בעצים להשתמש בהם, וכמו בתולש עולשין בארעא דיליה, שלמדנו בסוגית שבת קג ע"א שחייב אף לרבי שמעון. רואים שהוא מבין מדברי תוס' אלו שהדגש הוא רק על התוצאה ובלא התוצאה המדוברת אין כאן כלל מלאכה.

לפי הפירוש הראשון יובן שם בגמ' מדוע חייב למרות שזה לא תיקון עצמי. אבל לפירוש השני והשלישי - הקורע בחמתו זה אינו סוג של תפירה, ופה הרי יתחייב על התוצאה, והרי התוצאה זה לא התיקון המדובר וצ"ע.

הדברות משה (הערה לו) – הסביר את הגרע"א ותירצו באומרו שיש לחלק בדרגה השנייה בין שני צדדים, אם יש לו רווח בקריעת הבגד עצמה אזי אין צורך בע"מ לתפור כי הקריעה בעצמה חשובה להטיל אימה – שהוא צריך את הבגד עצמו יהיה קרוע, וזה כמו בית הצואר וממילא אין כאן קלקול חיכוני. אבל אם אין רווח בקריעה עצמה אלא רק ממשוהו אחר כמו בקורע בחמתו שהתיקון הוא ביצרו ולא בבגד אז צריך ע"מ לתפור.

אך לענ"ד נראה שיש להעלות מעט קושי בדברי הדברות משה, שהרי בפשט דברי רע"א נראה ששואל על הדרך השלישית שהאיסור הוא בתוצאה ולא במעשה, באומרו שקורע שלא ע"מ לתפור זה כלל לא מלאכה "אלא דקריעה בעצמותה לא הווי מלאכה אלא בע"מ לתפור", דהיינו אין כאן כלל מעשה איסור אלא רק כשהמעשה הוא ע"מ לתפור. ומביא לראיה את הכסף משנה (יג) גבי הפותח בית הצואר שלא חייב משום קורע כי זה לא ע"מ לתפור. אך לפי תירוץ האג"מ בקורע בית הצואר הרי צריך את הקריעה, יש לו מטרה בעצם הקריעה ברצונו שזה יהיה קרוע ובכ"ז כותב הכס"מ שזה לא קורע. ולכן תירוץ זה עדין לא פותר את הבעיה בשלימותה.

סיכום שיטת תוספות

בתוס' ישנם כמה כיוונים ראשית את הבנת הקרן אורה והביאור הלכה, שתוס' הולך לכיון הראשון, שהעיקר שיהיה מלאכה עם תכלית מסוימת ולא מקלקל. אולם מהגרע"א משמע שהבין כהסבר השלישי ומזה הקשה לגמרא ב"ק ק"ה: , ועיין לקמן בראיות נוספות לדרך זו.

4. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם ה"ל' שבת ח, ח כותב:

"במה דברים אמורים, בחובל בבהמה וחיה וכיוצא בהן. אבל החובל בחברו אף על פי שנתכוון להזיק חייב, מפני נחת רוחו: שהרי נתקררה דעתו ושככה חמתו, והרי הוא כמתקן; ואף על פי שאינו צריך לדם שהוציא ממנו, חייב".

נראה מדבריו שהמלאכה היא עמם הקריעה וצריך תיקון מסוים ע"מ שלא יוגדר כמקלקל, וזהו שהתנאי לתיקון הוא חיכוני ואינו בעצם הקריעה, זה ככיון הראשון.

וברמב"ם פרק י' הלכה י' ניתן להבין כך גם:

"הקורע כדי לתפור שתי תפירות, על מנת לתפור שתי תפירות חייב; אבל הקורע להפסדה פטור, מפני שהוא מקלקל. הקורע בחמתו, או על מת שהוא חייב לקרוע עליו חייב: מפני שמיישב את דעתו בדבר זה, וינוח יצרו; והואיל וחמתו שוככת בדבר זה, הרי הוא כמתקן וחייב. **והפותר בית הצואר בשבת, חייב**".

פוסק הרמב"ם שחייב גם אם זה לא על מנת לתפור באומרו שהפותר בית הצואר בשבת חייב. ומדוע חייב? 1. מכיון שהוא קורע 2. משום שמתקן מנא (כס"מ).

לפי שני הכיוונים הראשונים ניתן לומר שהפשט בדברי הרמב"ם הוא שיתחייב משום קורע, לכיוון הראשון אין פה קלקול ויתחייב ולפי הכיוון השני שצריך תיקון בעצם המלאכה וכאן הקריעה היא התיקון.

אולם לכיוון השלישי כל המלאכה היא ע"מ לתפור ולכן קורע שלא ע"מ לתפור זה לא מלאכה ולכן מתחייב משום סיבה אחרת, משום מתקן מנא, כך מסביר הכס"מ ולכן חייב. ודווקא בכיוון השלישי ולא השני מפני כי כל המלאכה היא ע"מ לתפור ולכן לא חייב משום קורע.

נפק"מ בדברי הרמב"ם, המכה את חברו, להסבר הראשון שאין בזה עניין חיובי להכותו, רק שלא יקלקל בקריעה, יהיה פטור כי אין תיקון. כעובד ע"ז שאין בזה תיקון. ולהסבר השני- עיקר התיקון מכיוון שנוח לו. ואז יתחייב ונוח לו, וממילא זה נפק"מ להסברים שלנו.

מדברי הרמב"ם נראה ברור כשיטה הראשונה שיהיה תיקון מסוים ולא קלקול תיקון שימנע את הפטור של מקלקל, כך נראה מפרק ח ואף לפי רוב ההסברים בפרק י. והקורע בחמתו משכך יצרו ולא מגדיר מעשה רק מונע סיבת הגדרתו כקלקול, ולכן חייבים ב"למירמי אימתא אינשי ביתיה", ויצא תועלת מזה ואינו מוגדר כמקלקל⁴.

לשיטה האחרת, הכס"מ, התוצאה מגדירה את מעשה האיסור ואם בסוף יוצא בית מסתבר שעברתי בונה. ממילא זה מגדיר את מעשה הקריעה כתיקון כי יש לו רצון בזה, זה מתקן מנא בשבילו.

סיכום שיטת הרמב"ם

נראה בפשט דבריו ככיון הראשון שכל הצורך בעל מנת הוא כדי שלא יהיה מקלקל. אולם הכס"מ יסביר ברמב"ם שהוא נמשך לכיון השלישי, שהחיוב הוא על התוצאה, וכך יסביר שהקריעה היא התיקון הנצרך (וממילא יקשה לו הרמב"ם בפרק ח שמשם משמע בפשטות כדרך הראשונה לעיל).

ג. ביאור השיטות לפי הסוגיא בדף צג

לעיל הבאנו בשיטת רש"י שני כיוונים, מחד את שיטת השפ"א שרש"י יוסבר עפ"י הכיון הראשון, ואת פשט דבריו שהולך ככיון השני בתוספת דברי האחיעזר⁵. אם נאמר שרש"י אם הולך לשיטה השנייה לעיל, נראה שזה מתאים למה שכותב בסוגיית מלאכה שאינה צריכה לגופה, בדף צב נחלקו רש"י ותוס' מהי מלאכה שאינה צריכה לגופה, רש"י כותב ברצונו לא באה לו ואילו תוס' כותב שזו לא היתה התוצאה שהיתה במשכן.

ונראה שכל המחלוקת בהגדרת על מנת תלויה בחקירה שיש לחקור בכל איסורי שבת, והיא: מהו האוסר בשבת- המעשה הטכני, התוצאה שהייתה במשכן או השילוב.

⁴ וע"ע בדברי הראב"ד שם שכותב שהרצון להטיל אימה זה כבר לא מעשה שלילי אלא מעשה חיובי כי זה מעשה תיקון, אך מי שנתכוון להזיק סתם – זה שלילי, היינו שזהו כהגדרה השניה – למירמי אינשי הופך את המעשה למעשה תיקון. אך לרמב"ם התיקון הוא שלא יהיה מקלקל כי אותי זה מתקן, היינו תיקון חיצוני, כדרך הראשונה. אך לראב"ד התיקון צריך יהיה בעצם הדבר, וע"ע שם ואיכהמ"ל.

⁵ ולכאורה יש מקום לתלות את שלושת הכיוונים האלו בהגדרת מלאכה שאין צריכה לגופה ואינו מתכוון, דהיינו האם מחייבים על המעשה הטכני לבד או על המעשה המוגדר על פי התוצאה או אולי על תוצאה לבד שנעשית בדרך של איסור, ואכמה"ל.

1. המעשה הטכני זהו ככיוון הראשון – מלאכת מחשבת כדין חיצוני שלא יקלקל ולא במהות המלאכה.

3. הכיוון השלישי – העיקר זה התוצאה, והיא צריכה להיות תוצאה חשובה כפי שהיתה במשכן. ובקורע ע"מ לתפור – התורה אסרה את הרווח של התפירה ורווח אחר לא רלוונטי.

2. השילוב ביניהם, בין הצד הטכני לתוצאה, דהיינו שאני עושה מעשה טכני המוגדרת עפ"י התוצאה. התורה לא אסרה חיבור אבנים אלא אסרה בונה, ולכן צריך תיקון בעצם המעשה שלך.

ועפ"י נבין את מחלוקת רש"י ותוסי' לגבי מלאכה שאינה צריכה לגופה, פרש"י (צג: ד"ה "ור"ש י') וז"ל: "ברצונו לא באה לו ולא היה צריך לה, הלכך לאו מלאכת מחשבת היא".

מפה נראה כדרך השנייה היינו שיש פעולת איסור אך היא לא נועדה להשיג תוצאה, ברצונו לא באה לו אין לו ענין שהמת יהיה בחוץ, ולכן הפעולה המוגדרת איננה הוצאת המת כי הפעולה לא מעניינת אותי. וכן מטרת הבור כשחופר הוא הבור אך אם אינו רוצה בבור זה לא חופר, המלאכה לא מוגדרת עפ"י התוצאה ולכן פטור, כי לא מתכוון לקראת תוצאה.

ומאידך **תוספות** בדף צב ד"ה "ר' שמעון פטר" מגדיר שזו לא התוצאה שהייתה במשכן, וז"ל: "כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף המלאכה ושושבו...".

בתוס' נראה כדרך השלישית, שהתוצאה היא האיסור. הצורך בגומה הוא המלאכה בעצמה. וממילא כשלא צריך את הגומה עצמה זה מלשאל"ג וזה כדרך השלישית שהעיקר זה בצורך בתוצאת המעשה.

אך עדין זה לא יישב את הרש"י בדף ל"א, ב ולשיטת השפת אמת שהפך ואמר שזוהי שיטת רש"י האמיתית, דהיינו השיטה הראשונה, של המקלקל.⁶

לכאורה יש מקום להסביר ברש"י אחרת, וכך תוסי' הבין בו, שהחיסרון הוא משום מלאכת מחשבת-שהחיסרון הוא לא שאין הגדרת פעולה אלא שעושה איסור רגיל שאינו נהנה מזה לכן אין איסור. ובפשט המילים כיון שלא נהנה מהאיסור – זה הגדרת מלאכה שא"צ לגופה, ותוסי' מקשה ע"ז כמה קושיות, אך לדרכו לא יהיו קושיות אלו קשות כלל.

ד. סיכום

למדנו על שלושה כיוונים בהגדרת מלאכות שבת עפ"י הבנת הצורך על מנת, מצאנו מקורות כל אחד מהכיוונים הללו בדברי הראשונים.

הכיוון הראשון הוא שחייבים על מעשה האיסור, והצורך ב"על מנת" נועד למנוע שמעשיו יוגדרו כקלקול, ככה מצאנו ברש"י לשיטת השפת אמת, כך ברמב"ם (וכך גם בקרן אורה בתוסי').

בשיטת רש"י עפ"י האחיעזר, ובעוד ראשונים מצאנו ככיוון השני שחייבים על מעשה תיקון מצד עצמו המוביל לתוצאה, והתוצאה מגדירה את המעשה, ובלי תוצאה אין מעשה איסור.

ובדברי הכסף משנה ברמב"ם, והגרע"א בתוסי' והב"י בסימן ש"ז ראינו שחייבים על התוצאה, והמעשה הוא כתנאי לחיוב, החיוב עצמו הוא על התוצאה שזו הכיוון השלישי...

⁶ לשיטה זו צ"ע מה מקורו, האם זה מעין קולא חיצונית, במשכן התוצאה חשובה, ופה זו לא תוצאה חשובה, וממילא זה לא כבמשכן ופטור, זה לא שינוי בעצם הפעולה.